

Steven MARCUS, *Jiní viktoriáni: Studie o sexualitě a pornografii v Anglii v polovině 19. století*, Praha, Nakladatelství Academia 2022, 235 s. ISBN 978-80-200-3392-5.

Steven Marcus byl americký profesor humanitních věd a literární kritik. Věnoval se především psychoanalytickému rozboru románů od Charlese Dickense a prací Sigmunda Freuda. Nutno podotknout, že právě metoda psychoanalýzy byla hlavní doménou jeho akademické činnosti, která jeho práce spojovala.

Steven Marcus svou progresivní a revoluční studii *Jiní viktoriáni: Studie o sexualitě a pornografii v Anglii v polovině 19. století* vydal roku 1966 a založil ji na pečlivém výzkumu, který probíhal necelých pět let, přesněji od roku 1961 ve spolupráci s Ústavem pro výzkum reprodukce a pohlaví. Motivem pro vznik podobného konceptu mohlo být nedostatečné zpracování tématu sexuality po celé devatenácté století v Anglii. Marcus dosavadní popis života ve viktoriánské Anglii považoval za nepřesný a značně zabarvený. Chtěl nabourat stereotypy zachycené v představách Dickensových knih, kde lidé vystupovali v podobě sofistikovaných postav a role muže a ženy ve společnosti měly striktně definované hranice.

Studie se dělí na sedm kapitol, které jsou navzájem provázány a znázorňují kompaktní celek o sexualitě a pornografii. Autor se v první kapitole zabýval teoriemi sexuologů a lékařů, kteří svými poznatky ovlivnili značnou část populace v průběhu devatenáctého století. Kapitoly následující oproti tomu rozebírají vybranou pornografickou literaturu. Autor tak proti sobě postavil dva radikální světy. Svět teoretické sexuality, na jedné straně definovaný mravokárnými a medicínskými spisy, a v opozici, na straně druhé, svět aktivní sexuality, kde literární postavy v pornografických románech tyto teorie narušovaly. Tento kontrast lze spatřit přímo v první kapitole (*Pan Acton z ulice Královny Anny aneb moudrost našich předků*), kde si autor pro svůj výzkum vybral postavu radikálního doktora Williama Actona (1813–1875), který se zabýval tématy dětské sexuality a masturbace.¹ William Acton sexualitu dítěte přímo zakazoval. Apeloval přitom na rodiče a vychovatele, aby byla použita taková výchova, která by zcela zamezovala jakýmkoliv náznakům sexuálního chování a aspektu intimnosti. Acton teorii lidské, případně dětské sexuality, definoval pouze na základě mužského pohlaví, sexualita žen v tomto pohledu neměla dostatečnou pozornost. V této kapitole lze spatřit zajímavý prvek paralely, kde lidské tělo mělo fungovat obdobně jako mechanismus stroje s omezeným množstvím materiálů při výrobě. Muž během masturbace vyprodukoval, stejně jako stroj, značný materiál, který v pozdních letech života nebylo možné získat zpět. Tento materiál se stal základním stavebním kamenem pro

1 William ACTON, *The functions and disorders of the reproductive organs in childhood, youth, adult age, and advanced life: considered in their physiological, social, and moral relations*, London 1875.

kvalitní vývoj lidského organismu. Acton masturbujícího chlapce definoval špatnou pleť, pocením a nízkou životní úrovní, protože vylučoval sekret s životní silou. Nepopisoval však pouze období puberty, kdy se vlivem hormonů tělo značně vyvíjí a proměňuje? Je zřejmé, že si Steven Marcus teorie doktora Williama Actona pro svoji studii vybral záměrně, neboť následující kapitoly tyto teze zcela vyvrátily.

Za důležité považují kapitoly tři a čtyři s názvem *Můj tajný život I* a *Můj tajný život II*. Jednalo se o rozsáhlé literární dílo anglického šlechtice, které obsahovalo všechny prožité i neprožité milostné a sexuální zkušenosti. Dílo sice vykazovalo všechny znaky pornografické literatury, ale o druh pornografického románu se zde nejednalo! Dílo mělo být pouze nevinným memoárem jednoho Angličana.

Na kapitoly *Můj tajný život I* a *II* přímo navazuje následující kapitola s názvem *Svět literatury*, která téma více prohlubuje. Marcus zde analyzoval striktně pornografickou literaturu od konce 18. do konce 19. století v Anglii. V těchto kapitolách spatřuji podobné principy. Literární postavy v pornografickém románě nebo pouze v „*sexuálních memoárech*“ nejsou osoby v pravém slova smyslu, ale jejich sexualizovaná těla. Sex se vždy vázal na tělesnost a propustoval do všech sfér společnosti. Steven Marcus sex, případně vše sexuální, považoval za soukromý majetek i speciální druh ekonomického kapitálu. Postupně se stával zvláštním druhem směnného obchodu i samotným platidlem. Pornografické romány byly psány muži a určeny pro muže, proto se jednalo o heterosexuální muže z vyšší třídy disponující mocí. Tuto moc, případně část kapitálu, mohli věnovat pouze na psychické i tělesné uspokojení. Oproti tomu ženy z nižších vrstev mužům splňovaly veškeré sexuální představy a na oplátku dostaly různé finanční dary, případně cennosti.

Pornografická literatura také vytvořila prostor pro zcela nový druh feminity, a to ženy nefrigidní, vulgární a sexuálně aktivní. Všechny ženy, včetně manželek, byly neustále vzrušené a přijímaly zcela novou roli. Roli, která dosud patřila ženám na okraji společnosti a správná viktoriánská dáma ji zcela opovrhovala, roli kurtizány. Tato role byla pouze vedlejší postavou určena k přijímání a tělesnému uspokojení. Kdo byl tedy postavou hlavní? Byl to skutečně onen muž? I když se tato otázka zdá velmi banální, nebylo tomu tak. Hlavní postavu s aktivní rolí Steven Marcus spatřoval ve ztopořeném údu. Penis se stal personifikací konkrétního muže. Muž zde figuroval pouze jako prostředník mezi ženou a tělesným uspokojením. Pomyslný jednatel určený k tomu, aby celý proces zkonstruoval, zaplatil a zařídil. Penis přirážel, měl výdrž a ovládal, nikoliv muž sám. Spisovatelé penis definovali jako magický nástroj, mužský meč zhouby, určený k tomu, aby dobýval a prováděl ženám rozkoš. Příkladem uvedu úryvek, kdy mladý muž odjíždí do Evropy a ve svém deníku „*zobrazuje Evropu viděnou okem penisu*“ (s. 88).

Pornografická literatura se od ostatních románů odlišovala tím, že neexistoval předem stanovený konec. Postavy se nezamilovaly a nežily spolu šťastně až na věky. Naopak,

umožňovala repetici a celý koloběh se mohl znovu opakovat. Steven Marcus pornografickou literaturu považoval za značný přínos pro historické bádání a já s ním zcela souhlasím. Pokud tyto texty budeme analyzovat metodou mikrohistorie, dostaneme potřebné informace pro studium společnosti a kultury. Autor se například dozvěděl, že pohlavní život ve viktoriánské Anglii byl značně institucionalizovaný a většinová společnost neměla základní hygienické návyky. Lingvistická stránka poukázala na to, že i když každá sociální třída měla svou vlastní charakteristickou mluvu typickou pro dané postavení, tak existovala mluva hovorová, vulgární pro všechny členy společnosti stejná.

Studii *Jiní viktoriáni* považuji, přestože první vydání vyšlo roku 1966, za velmi progresivní. Autor sice nepracoval s žádnou revoluční metodou, pouze parafrázoval materiály, které měl k dispozici, aby vytvořil celkovou strukturu. Studii tak můžeme považovat za návod, jakým způsobem lze analyzovat a kritizovat pornografickou literaturu, případně texty se sexuálním kontextem. Steven Marcus přinesl zcela nové principy pro historické bádání, kde podobné texty mohou obsahovat větší vypovídající hodnotu, než se na první pohled může zdát. Autorovi se podařilo propojit dva diskurzy a vzájemně je vyvrátit. První diskurz přinesli odborníci se snahou sexualitu eliminovat a oddělit ji od každodenního života. Druhým byla realita osob, pro které sex znamenal a zaujímal stejnou prioritu, jako potřeba vylučování, spánku a žití.

Mgr. Jan Krčál

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,

Univerzita Pardubice

Jankrczal@gmail.com